

УДК 336.71

JEL J21

DOI: 10.31471/2409-0948-2024-1(29)-137-143

Маринчак Лілія Романівна
кандидат економічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри фінансів, обліку та оподаткування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
76019, Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15
e-mail: lmarynchak@yahoo.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8422-8114>

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Анотація. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад управління конкурентоспроможністю банківських установ в умовах сучасних змін та викликів. У статті висвітлено ключові аспекти, що впливають на конкурентоспроможність банків, такі як економічне середовище, політико-правове та соціокультурне середовище. Зазначено, що в сучасних умовах банки конкурують не лише між собою, а й з небанківськими фінансовими установами. Особлива увага приділяється інноваціям у банківському секторі, зокрема цифровим технологіям та fintech-рішенням, які впливають на стратегію управління банками.

На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних досліджень встановлено, що конкурентоспроможність банківських установ є динамічною категорією, що вимагає постійного оновлення стратегій управління та використання новітніх інструментів і технологій. Важливими факторами, що впливають на конкурентоспроможність, є економічне середовище, політико-правове регулювання, технологічні інновації, соціокультурні та демографічні аспекти.

Досліджено фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які визначають конкурентоспроможність банків, та включають економічні та соціокультурні чинники, політико-правове регулювання, технологічні інновації та управління кадровим потенціалом. Доведено, що успішність банку на ринку фінансових послуг залежить від його здатності адаптуватись до змін і впроваджувати ефективні стратегії управління, спрямовані на забезпечення якості обслуговування клієнтів і використання конкурентних переваг. Акцентовано на важливості комплексного підходу до управління конкурентоспроможністю банківських установ, що дозволяє їм успішно функціонувати в умовах зростаючої конкуренції та складних економічних умов. Обґрунтовано, що важливою передумовою є постійна адаптація до нових реалій ринкових відносин, а також збереження фінансової стійкості та надійності, що становить основу для успішної конкуренції в умовах глобальних та локальних ринків.

Ключові слова: конкурентоспроможність, банківські установи, управління, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, інновації.

Marynchak Liliya Romanivna
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
acting Head of the Department of Finance, Accounting and Taxation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
76019, Ivano-Frankivsk, Carpathian Str., 15
e-mail: lmarynchak@yahoo.com

COMPETITIVENESS OF THE BANKING INSTITUTION AND ITS COMPONENTS IN MODERN REALITIES

Abstract. The purpose of the article is to substantiate the theoretical principles of managing the competitiveness of banking institutions in the conditions of modern changes and challenges. The article highlights the key aspects affecting the competitiveness of banks, such as the economic environment, political-legal and socio-cultural environment. It is noted that in modern conditions, banks compete not only with each other, but also with non-bank financial institutions. Particular attention is paid to innovations in the banking sector, in particular digital technologies and fintech solutions that affect the management strategy of banks.

Based on the analysis of domestic and foreign studies, it was established that the competitiveness of banks establishes a dynamic category that requires constant updating of management strategies and the use of the latest tools and technologies. Important factors affecting competitiveness are the economic environment, political and legal regulation, technological innovations, socio-cultural and demographic aspects.

The factors of the external and internal environment that determine the competitiveness of banks are studied, and include economic and socio-cultural factors, political and legal regulation, technological innovations and management of personnel potential. It has been proven that the bank's success in the financial services market depends on its ability to adapt to changes and implement effective management strategies aimed at ensuring the quality of customer service and using competitive advantages. Emphasis is placed on the importance of a comprehensive approach to managing the competitiveness of banking institutions, which allows them to function successfully in conditions of growing competition and difficult economic conditions. It is substantiated that an important prerequisite is constant adaptation to new realities of market relations, as well as preservation of financial stability and reliability, which forms the basis for successful competition in the conditions of global and local markets.

Key words: competitiveness, banking institutions, management, external environment, internal environment, innovation.

Вступ. Динамічність у підходах та методах управління конкурентоспроможністю банківських установ в економічному просторі України відображає реакцію банківського сектору на економічні труднощі, пов'язані з різноманітними факторами впливу – від фінансової нестабільності і пандемії – до роботи сектора в умовах повномасштабної війни. Крім того, банківський бізнес сьогодні перебуває під суттєвим впливом цифровізації суспільства, і має пристосуватися до нових умов ведення бізнесу як в операційному, так і стратегічному аспектах. Усе це вимагає високого рівня адаптивності задля досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності на ринку банківських послуг. У той же час, ефективність механізму конкурентоспроможності банку повинна мати теоретичне обґрунтування. Тому одним із основних невіршених питань є розробка теоретичних основ конкурентоспроможності банківських установ та сектора загалом в контексті сучасних змін та викликів.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень і публікацій. Проблеми конкурентоспроможності та конкурентних переваг присвячено значну кількість наукових публікацій. Зокрема, основні теоретичні положення і концептуальні засади досліджуються у наукових працях таких зарубіжних авторів, як І. Ансофф, Ф. Найт, М. Портер, П. Роуз, Г. Хемел. З вітчизняних учених, чії праці присвячено проблематиці конкурентоспроможності банків, варто згадати: В. Вовк, О. Вовчак, О. Дзюблюка, О. Золотарьову, В. Коваленко, О. Крухмаль, І. Лютого, О. Сідельник, О. Солодку, І. Сала, Л. Циганюка, Ф. Шпиґа.

Зокрема, Вовк В. (2011) дає визначення конкурентоспроможності банку як його комплексної порівняльної характеристики, яка визначається наявним у нього конкурентним потенціалом для реалізації існуючих та створення нових конкурентних переваг, що дозволяє забезпечити провідну конкурентну позицію на ринку банківських послуг в умовах конкурентної боротьби [1]. Тобто, виходячи із наявного в банку потенціалу, формуються відповідні переваги серед конкурентів, які дають змогу виділитись та зайняти вигідні позиції на ринку.

Сало І., Мірошніченко О. (2012) вважають конкурентоспроможність банківської установи здатністю дивитися в перспективу, здійснюючи перехід до оцінки банку за ринковою, справедливою вартістю. Тобто, на думку вчених, досягнення конкурентоспроможності — це перехід на кращі лекала управління й функціонування, оцінки бізнесу банку та рівня його ризиків [2]. В даному випадку акцент робиться на якісній оцінці ведення банківського бізнесу, враховуючи наявні та потенційні ризики, та формування на цій основі ефективних методів управління, підвищуючи при цьому ринкову вартість і конкурентні позиції банку.

Професор Коваленко В. (2016) зазначає, що визначення банківської конкуренції не можна обмежувати суто банківською діяльністю, оскільки банківські установи конкурують не тільки між собою, але й з іншими фінансовими і нефінансовими інституціями (кредитні спілки, інвестиційні фонди, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії тощо) [3]. Справді, враховуючи зміни на фінансових ринках, викликані глобалізаційними процесами, в сучасних умовах спостерігається все більше посилення інтенсивності конкуренції між усіма видами фінансових посередників, і банкам доводиться змагатися за клієнтів з великою кількістю учасників фінансового ринку.

Золотарьова О. (2016) зазначає, що конкурентоспроможність у всіх випадках є категорією динамічною. Її зміна в часі обумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, значна частина яких може розглядатися в якості керованих параметрів. Крім того, конкурентоспроможність відображає ефективність використання економічного потенціалу організації й по суті формує комплексну рейтингову оцінку її позиції на даному ринку [4]. Таким чином, вказується на такому важливому аспекті, як формування рейтингової оцінки банку, на яку впливають багато факторів та показників діяльності, якими банк здатен керувати.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на глобалізаційні і технологічні зміни та появу нових факторів впливу на функціонування банківських установ, а отже необхідність адаптації до них, питання збереження конкурентних переваг на ринку банківських послуг потребує додаткового вивчення як в теоретичній, так і в практичній площині.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад управління конкурентоспроможністю банківських установ в умовах сучасних змін та викликів.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку економічних відносин в Україні, коли банки стикаються з викликами збереження надійності на фінансовому ринку, підвищення їхньої конкурентоспроможності стає одним із головних пріоритетів для керівництва кожної банківської установи. В цих умовах вельми важливо акцентувати увагу на пошуку і обґрунтуванні можливих шляхів управління конкурентним потенціалом банку для досягнення ефективності його діяльності.

Вітчизняний банківський бізнес постійно перебуває у стані конкурентної боротьби, причому не тільки серед банківських установ. Комерційним банкам в сучасних умовах серйозну конкуренцію складають нефінансові інституції, які також виконують певні банківські операції та надають послуги. Сьогодні статистика вказує на значну кількість фінансових посередників на ринку України (рис. 1): станом на 31.05.2024 року в Україні зареєстровано 63 комерційних банки та 1014 небанківські фінансові установи, в т.ч. 555 фінансових компаній, 125 кредитних спілок, 119 ломбардів, 95 страховиків, 74 колекторські компанії, 40 страхових брокерів та 5 лізингових компаній [5]. Таким чином, значне зростання конкуренції, викликане необхідністю шукати нові ринки збуту та боротьбою за клієнтів, мотивує до завоювання кращих позицій на ринку.

Дослідивши значну кількість праць зарубіжних та вітчизняних вчених щодо трактування поняття конкурентоспроможності банку та враховуючи специфіку банківського бізнесу, можна визначити ряд обов'язкових елементів, які власне формують конкурентоспроможність банківської установи. До них відносимо:

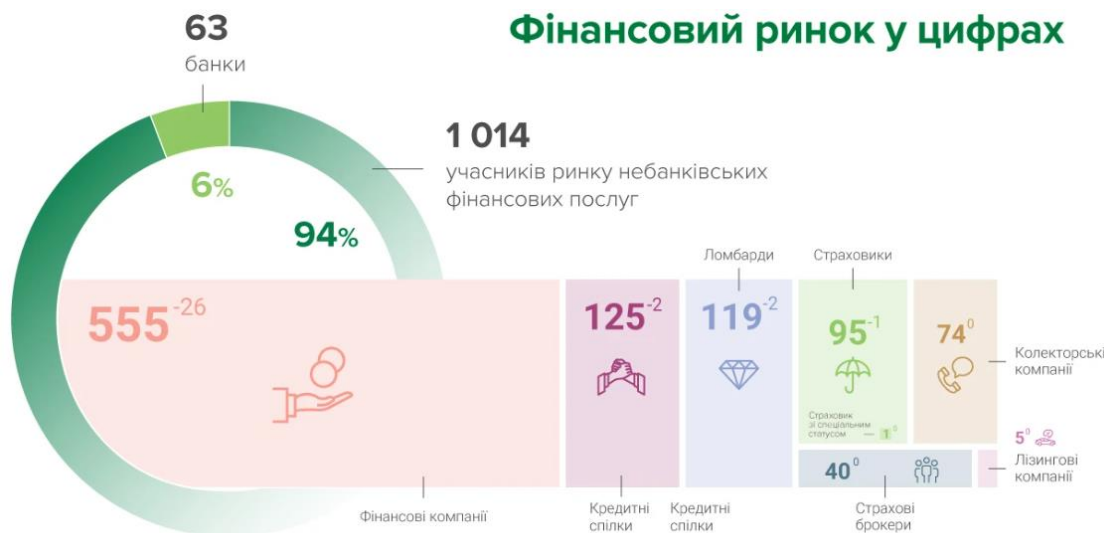

Рис. 1. Кількість фінансових посередників на ринку України станом на 31.05.2024

1. Здатність банку діяти на рівні з присутніми на ринку конкурентами (причому до них слід відносити не тільки банки, але й небанківські фінансові установи, що надають аналогічні банкам послуги).

2. Ступінь привабливості банку для вже існуючих та потенційних клієнтів (в контексті кількості і якості пропонованих продуктів та послуг).

3. Швидкість подолання банком негативних наслідків від впливу непередбачуваних факторів, що можуть призвести до фінансових втрат.

4. Вигідність позиції банку за кількісними та якісними показниками (в тому числі місце в різноманітних рейтингах).

Конкурентоспроможність банку формується під впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища: ресурсного та інформаційного потенціалу, умов функціонування, вимог споживачів, видів банківських продуктів та послуг, а отже, зазнає постійних кількісних і якісних змін, які відбуваються в певних часових рамках [6].

Узагальнивши різні підходи до визначення факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на конкурентоспроможність банківської установи, їх можна представити наступним чином (рис. 2).

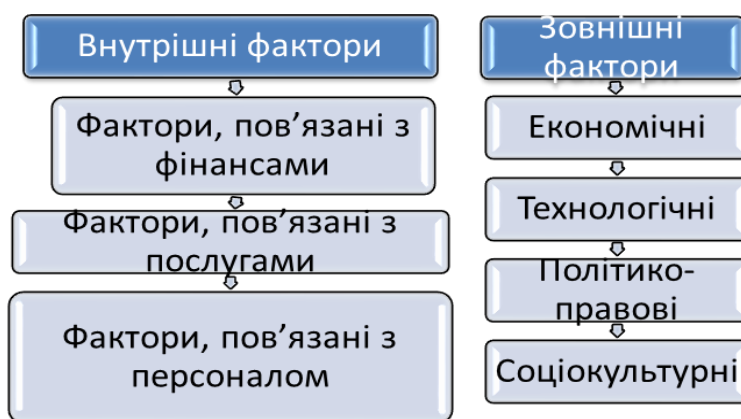

Рис. 2. Фактори впливу на конкурентоспроможність банківської установи

Щодо зовнішніх факторів, то визначальний вплив насамперед має економічне середовище, тобто загальний економічний розвиток країни, інфляція, процентні ставки, стан ринків капіталу та праці. Сьогодні в Україні склалася доволі непроста економічна ситуація через повномасштабну війну, яка триває вже третій рік та має негативні економічні наслідки: посилення інфляційних процесів, вимушене підвищення облікової

ставки НБУ та, відповідно, зростання процентних ставок комерційних банків, дефіцит фінансових ресурсів, вплив іноземних інвестицій, масова міграція населення і брак трудових ресурсів. Усе це негативним чином впливає на розвиток банківської системи та вимагає від регулятора відповідних антикризових заходів. Варто зазначити, що політика НБУ в цьому плані ефективною та результативною, адже вдалося стабілізувати кризові явища та не допустити в банківському секторі значних наслідків. Навпаки, банківський бізнес, попри негативні прогнози, продемонстрував стійкість до криз, високу ліквідність та прибутковість.

Швидкість та обсяг технологічних інновацій у банківському секторі України вражає своїми результатами, включаючи впровадження цифрових технологій та fintech-рішень. Стрімкий розвиток дистанційного банкінгу розпочався ще в період пандемії, і отримав підсилення під час війни. Сьогодні українські банки характеризуються високою якістю надання дистанційних послуг своїм клієнтам, що також впливає на конкурентоспроможність та надає переваги тим установам, які вчасно і швидко реагують на запити ринку.

Фактори політико-правового та регуляторного середовища включають нормативні акти та регулювання, що впливають на банківську діяльність, включаючи капітальні вимоги, обмеження на операції та ризики. Тут варто відзначити ефективну діяльність Уряду та НБУ у запровадження необхідних змін для запобігання негативних наслідків.

Соціокультурні та демографічні чинники, такі як зміни в споживчих уподобаннях, попиті на нові фінансові продукти, демографічна ситуація, значно впливають на розвиток банківської конкуренції та спонукають банки пропонувати інноваційні продукти та послуги, використовувати нові підходи до управління якістю сервісу та персоналом.

Варто також зазначити про вплив глобалізаційних тенденцій, а саме участі вітчизняних банків у міжнародних фінансових ринках, коливання валютних курсів зміню характеру міжнародних торгових відносин.

Звертаючись до внутрішніх факторів, важливо звернути увагу насамперед на фінансові аспекти його діяльності. Основною метою діяльності кожного комерційного банку є досягнення прибутковості та фінансової стійкості у майбутньому, при цьому враховується соціальний аспект діяльності банків та загальноекономічне становище держави. Кожен банк повинен прагнути до забезпечення надійності капіталу, ліквідності та здатності до оптимального використання наявних у нього ресурсів. Це значною мірою формуватиме його рейтингові позиції серед конкурентів та визначатиме привабливість для клієнтів.

Забезпечення операційної ефективності включає раціональне управління витратами та забезпечення високого рівня обслуговування клієнтів. Саме якість банківських продуктів і сервісів в сучасних умовах є чи не найвизначальнішим елементом конкурентоспроможності, адже банки використовують клієнтоцентричний підхід в управлінні, а задоволеність клієнта є важливим пріоритетом у виборі ним банківської установи. Тому банки намагаються максимально враховувати запити і потреби своїх клієнтів та формувати відповідні пропозиції задля збереження та зростання клієнтської бази.

Управління кадровим потенціалом – це важлива складова банківського менеджменту, адже кваліфікація, досвід та мотивація персоналу безперечно впливають на якість обслуговування та інноваційність. Тому банки повинні забезпечувати належні умови роботи для своїх працівників, підвищення кваліфікації кадрів, якісний менеджмент. Високий рівень мотивації персоналу сьогодні особливо актуальний, адже через зовнішню і внутрішню міграцію людського капіталу, спричиненою війною, банки відчувають «кадровий голод» - нестачу працівників, що вимагає постійного пошуку та навчання персоналу. Відтак, важливо зберегти наявний кадровий склад та формувати резерв, який забезпечить швидке закриття вакансій.

Усі зазначені фактори визначають здатність банку досягати успішних результатів в конкурентному середовищі, а також його формують його готовність до змін та викликів на ринку.

Таким чином, конкурентоспроможність банку визначається його здатністю ефективно здійснювати прибуткову реалізацію послуг в умовах конкурентного ринку, що є ключовим показником його стійкості на фінансовому ринку, використовуючи фінансовий, матеріально-технічний, інформаційний та кадровий потенціал.

Варто зазначити, що забезпечення високого рівня конкурентоспроможності банку можливе лише за умови належного рівня управління. Управління конкурентоспроможністю банку означає комплекс стратегічних і оперативних дій, спрямованих на забезпечення його успішності і конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг. Це, своєю чергою, включає:

визначення мети і цілей банку, формулювання стратегій розвитку, що враховують внутрішні та зовнішні фактори;

оцінку ринкового середовища, ідентифікацію конкурентів, їхніх сильних і слабких сторін, аналіз тенденцій і викликів у галузі;

впровадження інноваційних продуктів і послуг, які відповідають потребам клієнтів і відрізняються від пропозицій конкурентів;

ефективне управління фінансовими, кредитними, репутаційними та іншими видами ризиків;

покращення якості обслуговування клієнтів, створення довіри і лояльності, підтримка взаємовідносин з клієнтами;

впровадження сучасних технологій для оптимізації банківських процесів, забезпечення безпеки та зручності користування;

розробку маркетингових стратегій для підвищення відомості про банк і його продукти серед цільової аудиторії;

розвиток кваліфікації та мотивація персоналу, що забезпечує високий рівень обслуговування і досягнення стратегічних цілей банку.

Усі ці аспекти спрямовані на забезпечення стабільності, розвитку і успіху банку в конкурентному середовищі.

Висновки. Стаття висвітлює актуальну проблематику управління конкурентоспроможністю банківських установ в умовах сучасного економічного простору України. Зокрема, акцентується увага на динаміці у підходах та методах управління, що адаптуються до впливу економічних труднощів, політико-правового регулювання та технологічних інновацій. Зазначається, що конкурентоспроможність банківських установ залежить від їхньої здатності ефективно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та внутрішніх процесах, а також від уміння конкурувати за клієнтів і ринки. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних досліджень встановлено, що конкурентоспроможність банківських установ є динамічною категорією, що вимагає постійного оновлення стратегій управління та використання новітніх інструментів і технологій. Важливими факторами, що впливають на конкурентоспроможність, є економічне середовище, політико-правове регулювання, технологічні інновації, соціокультурні та демографічні аспекти. Стаття також розглядає ключові елементи, які формують конкурентоспроможність банківських установ, серед яких виділяються здатність до конкуренції, привабливість для клієнтів, управління ризиками і фінансова стійкість. Зауважується, що успіх у досягненні конкурентоспроможності вимагає комплексного підходу до управління, з врахуванням всіх внутрішніх і зовнішніх факторів. Таким чином, розвиток банківської системи в Україні в умовах сучасних викликів і змін вимагає від банківських установ активно впроваджувати стратегії, спрямовані на підвищення їхньої конкурентоспроможності. Важливою передумовою є постійна адаптація до нових реалій ринкових відносин, а також збереження фінансової стійкості та надійності, що становить основу для успішної конкуренції в умовах глобальних та локальних ринків.

Література

1. Вовк В. Я. (2011). Сутність та зміст конкурентоспроможності банку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2, с.23-28.
2. Сало І. В., Мірошниченко О. В. Система управління конкурентоспроможністю банку. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №5, с. 279—286. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/82912/1/Salohub_competitiveness.pdf
3. Коваленко В. В., Вербицька Я. Є. Конкурентоспроможність банківської установи в умовах економічної глобалізації. *WORLD SCIENCE*. №1 (5). Vol. 5, p. 35-38. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/ws/article/view/711/696>
4. Золотарьова О. В., Гура С. О. (2016). Конкурентоспроможність банку: зміст, фактори впливу та перспективні методи оцінювання. *Інвестиції: практика та досвід*. № 3. С.34-37. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2016/9.pdf
5. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Литовченко М. О., Тат'яніна С. М. (2019). Сутність та значення конкурентоспроможності банку. *Гроші, фінанси і кредит*. №35, с. 427-432. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/35_2019_ukr/69.pdf
7. Сідельник О. П. (2013). Забезпечення конкурентоспроможності небанківських фінансових установ. №2(68), с. 177-184.
8. Лапішко, М. Л., Сідельник, О. П. (2009). Механізм державного забезпечення конкурентоспроможності небанківських фінансових установ. *Науковий вісник НЛТУ України*, 19(8), 194-202.

References

1. Vovk V. YA. (2011). Sutnist' ta zmist konkurentospromozhnosti banku. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu*. Seriya Ekonomika. Spetsvypusk 33. Chastyna 2, s.23-28.
2. Salo I. V., Miroshnychenko O. V. Systema upravlinnya konkurentospromozhnistyu banku. *Aktual'ni problemy ekonomiky*. 2012. No 5, p. 279—286. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/82912/1/Salohub_competitiveness.pdf
3. Kovalenko V. V., Verbyts'ka YA. YE. Konkurentospromozhnist' bankivs'koyi ustanovy v umovakh ekonomichnyi hlobalizatsiyi. *WORLD SCIENCE*. №1 (5). Vol. 5, p. 35-38. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/ws/article/view/711/696>
4. Zolotar'ova O. V., Hura S. O. (2016). Konkurentospromozhnist' banku: zmist, faktory vplyvu ta perspektyvni metody otsynyvannya. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. No 3. S.34-37. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2016/9.pdf
5. Natsional'nyy bank Ukrayiny. Ofitsiyyny sayt. URL: <https://bank.gov.ua>
6. Lytovchenko M. O., Tat'yanina S. M. (2019). Sutnist' ta znachennya konkurentospromozhnosti banku. *Hroshi, finansy i kredyt*. №35, s. 427-432. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/35_2019_ukr/69.pdf
7. Sidel'nyk O. P. (2013). Zabezpechennya konkurentospromozhnosti nebankivs'kykh finansovykh ustanov. No 2(68), s. 177-184.
8. Lapishko, M. L., Sidelnyk, O. P. (2009). Mekhanizm derzhavnoho zabezpechennia konkurentospromozhnosti nebankivskykh finansovykh ustanov. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 19(8), 194-202.